

Varusmiesten tiedot tupakasta ja tupakoinnista

Harri Vertio

Suunniteltaessa varusmiesten terveystietoutta on olennaisen tärkeää olla selvillä varusmiesten terveyttä koskevista tiedoista ja käsityksistä. Tässä tutkimuksessa on kartoitettu varusmiesten tietoja ja käsityksiä tupakasta ja tupakoinnin vaikutuksista. Tietojen muutoksia muutamien ensimmäisten palvelusviikkojen aikana on arvioitu kahden kyselyn avulla, joiden välillä annettiin terveydenhuoltokoulutukseen sisältyvä tupakkaa, alkoholia ja huumeita koskeva koulutus. Koska varusmiesten terveystietoutta on aiemmin kartoitettu vain harvoissa tutkimuksissa, tuloksia on vertailtu myös muita väestöryhmiä koskeviin tuloksiin.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineistona oli kahden joukko-osaston (Rannikkojääkäripataljoona, RannJP ja Hämeen Ratsujääkäripataljoona, HämRjP) yhden saapumiserän (I/75) varusmiehiä (N=413). Näihin joukko-osastoihin valitaan miehet koko Etelä-Suomen alueelta. Keski-ikä oli 20,6 vuotta, säännöllisesti tupakoivia oli 57 %. Tupakointia koskevaa tietoa mitattiin kaikkiaan 11 kysymyksellä, joista 5 oli Holopaisen (1974) Pohjois-Karjala projektia varten varusmiesaineistolla testaamista kysymyksistä valitsemia. Samoista kysymyksistä valittiin lisäksi 6 harkinnanvaraisesti. Tietoa mittaavien kysymysten lisäksi tiedusteltiin varusmiesten käsityksiä tupakoinnin yhteyksistä eräiden sairauksien syntyyn ja kehitykseen. Mittarina käytettiin Kokon ym. (1974) käyttämän mittarin muunnosta. Kysymykset esitettiin varusmiehille kahdesti, 2 viikkoa ja 6–9 viikkoa palveluksen alkamisen jälkeen.

Tulokset

Tietotestin kysymyksiin oikein vastanneiden osuudet Holopaisen työssä (1974) ja tässä tutkimuksessa on esitetty taulukossa 1. Joitakin osioita lukuunottamatta tiedot ovat samanlaiset vuonna 1971 ja vuonna 1975. Varusmiesajan alussa tiedot lisääntyivät neljän osion kohdalla. Koko testissä sen sijaan pistemäärissä oli todettavissa varsin vähäisiä muutoksia verrattaessa pisteitä ennen ja jälkeen koulutuksen. Taulukossa 2 on vertailtu vastaajien pistemäärien keskiarvoja molemmissa kyselyissä joukko-osastoittain. Erot ja muutokset olivat viitteellisiä ($p > 0,5$). Taulukossa 3 on vertailtu varusmiesten ja eräiden muiden väestöryhmien käsityksiä tupakan ja tupakoinnin vaikutuksista eräiden tautien syntyyn. Käsitykset tupakoinnin haitallisista vaikutuksista voimistuivat varusmiespalveluksen alussa.

Pohdinta

Aineistoon kuuluneet kahden Etelä-Suomen joukko-osaston alokkaat eivät edusta koko Suomen varusmiehiä, mutta kuvannevat sen sijaan tyydyttävästi Etelä-Suomen nuorten miesten joukkoa. Mittareiden validiteetti perustui asiantuntijoiden mielipiteisiin sekä Holopaisen (1974) suorittamaan osioiden karsintaan. Tässä tutkimuksessa ei ollut tarkoituksena kehittää uutta terveystietotestiä, joten osioanalyysia ei ole tehty. Jos kysymysten muodostaman testin validiteettiä halutaan parantaa tulisi testistä karsia osiot 6. ja 11. (Mikkonen & Mikkonen 1971). Testin toimimiseen tiedon mittarina tulee suhtautua varovaisesti: on il-

Taulukko 1. Oikein vastanneiden varusmiesten prosenttiosuudet vuonna 1971¹ ja vuonna 1975²

Osion sisältö	1971	1975a	1975b
Nikotiinin vaikutus ihon verisuoniin	73	73	81
Tupakkayskä tupakoinnin lopettamisen jälkeen	74	66	71
Tupakointi ja raskaus	77	83	79
Nikotiinin ja hään imeytyminen	81	86	89
Tupakoinnin vaikutus sydämen lyöntinopeuteen	40	66	71
Piipunsavun vaarallisuus	16	30	51
Hengitysilman saastuminen	53	58	68
Lievien hengityselinten tulehdusten yleisyys	89	87	86
Pitkäaikaisen keuhkoputkentulehduksen oireet	22	44	57
Vieroitusoireiden kesto	25	16	17

¹ Holopainen (1974)

² Tämä tutkimus a) kaksi viikkoa ja b) 6–9 viikkoa palveluksen alkamisen jälkeen.

meistä, että vastaukset sisältävät runsaasti uskomuksia.

Yhtenä terveyteen liittyvän käyttäytymisen säätelijänä on tieto ja sen suhde ympäristön käyttäytymiseen (Richards 1976). Tiedon vaikutus sellaisenaan on tutkimusten valossa osoittautunut vähäiseksi mm tupakoinnin muutosprosessissa (Horn 1976, Kannas 1978). Tupakoiden tiedot tupakoinnin terveydellisistä haitoista ovat nykyisin lähes samanlaiset kuin tupakoimattomienkin (Kannas ym 1977, Tibblin ym 1975). Huolimatta tiedon näennäisesti vähäisistä vaikutuksista on koulutuksen todettu olevan yhteydessä tupakointikäyttäytymiseen (Rimpelä ym 1976). Suunnattaessa terveyskasvatusta varusmiehille ei tällä koulutuksen ja käyttäytymisen välisellä yhteydellä ole suurta merkitystä, koska eri koulutusryhmien tavoittaminen varusmiespalveluksen aikana on mah-

dollista vain rajallisesti. Terveystiedon, ainakin ravitsemustiedon, määrä kytkeytyy myös ikään ja kasvaa iän lisääntyessä koululaisilla (Räsänen ym 1972). Tässä tutkimuksessa varusmiesten koulutusvuosien määrä (10,4) vastasi koko maan samanikäisten miesten koulutusvuosien määrää. Kyseessä on keskiasteen koulutuksensa päättänyt nuorten miesten ryhmä (keski-ikä 20,6 vuotta), joten tietojen lisääminen on oman aktiviteetin varassa. Vastanneista tupakoi säännöllisesti lähes 60 %. On esitetty, että tupakoidilla tupakan vaarallisuutta koskeva tieto lisäisi ristiriidan määrää ja ahdistusta, mikä saattaisi johtaa uuden tiedon välttämiseen, jos käyttäytymisen muutos koetaan vaikeaksi (Prunnila ym 1971). Kuitenkaan tupakoiden tiedot eivät tässä tutkimuksessa poikenneet merkittävästi tupakoimattomien tiedon tasosta.

Tiedon tason lisäksi on tärkeätä yrittää

Taulukko 2. Tupakkatietous ennen annettua koulutusta ja sen jälkeen (maksimipistemäärä 11)

Joukko-osasto	Tiedot ennen koulutusta		Tiedot koulutuksen jälkeen	
	Keskiarvo	–hajonta	Keskiarvo	–hajonta
Rannikkojääkäripataljoona (N=271)	7,0	1,86	7,2 ^x	1,90
Hämeen Ratsujääkäripataljoona (N=142)	6,7	1,90	6,5 ^{xx}	2,90

^xt = 2.3, p < .05

^{xx}t = 1.5, p > .05

Taulukko 3. Mieslääkärien², diplomi-insinöörien³, yli 15 vuotiaiden miesten⁴ ja varusmiesten käsitkset tupakoinnin merkityksestä eräiden tautien synnyssä ja kehityksessä

Tauti	Vastausvaihtoehdon "täysin sitovasti" (varmasti) ¹ valinneiden osuudet (%)				
	Mieslääkärit 1973 ²	Diplomi-insinöörit (miehet) 1974 ³	yli 15-v. miesväestö 1974 ⁴	1975 ⁴	varusmiehet 1975a 1975b
Keuhkosityöpä	73	61	42	44	61 59
Pitkäaikainen keuhko- putkentulehdus	75	36	38	40	23 35
Keuhkolaajentuma	43	18			25 29
Kurkunpään syöpä	42	39			40 52
Sydäninfarkti	22	18	21	20	
Mahahaava	5	7			5 10
Virtsarakon syöpä	2	2			1 7

¹ Vastausvaihtoehdot olivat: täysin sitovasti, melko sitovasti, ei sitovasti osoitettu.

Varusmiesten tutkimuksessa vastaavasti: varmasti, melkein varmasti, ei ole osoitettu, en tiedä.

² Kokko ym (1974)

³ Rimpelä ym (1976)

⁴ Suomen Gallup (1975)

selvittää omaksutun tiedon sisältöä. Tässä tutkimuksessa esitetystä kysymyksistä viisi kosketti tupakoinnin ja tupakan vaikutuksia, kolmessa kysyttiin eri tupakointitapojen vaikutusten eroja ja kaksi käsitteli tupakoinnin lopettamiseen liittyviä seikkoja. Tupakoinnin aiheuttamat oireet ja haitat olivat parhaiten tunnettuja lukuunottamatta pitkäaikaisen keuhkoputkentulehduksen oireita. Tämän sairauden osuus tupakointia vähentävässä terveyskasvatuksessa onkin korostunut vasta viime vuosina. Muut tupakointia koskevat tiedot olivat selvästi huonommin tunnettuja.

Verrattaessa yksittäisten osioiden vastauksia Holopaisen (1974) tutkimustuloksiin todetaan tupakointiin liittyvien tietojen pysyneen lähes ennallaan lukuunottamatta tietoja tupakoinnin vaikutuksesta pulssiin ja tietoja piipunsavun vaarallisuudesta. Kahden viimeksi mainitun osalta tieto oli lisääntynyt. Piipunsavun vaarallisuutta koskeva kysymys kuului: Jos piipunsavua vetää keuhkoihin, on se savukkeen savua 1) vaarallisempaa, 2) vaarattomampaa, 3) yhtä vaarallista, 4) en tiedä. Oikeaksi tulkittiin vaihtoehdo 3. Kiinnostavaa on, että oikeiden vastausten määrä oli neljän vuoden aikana lisääntynyt, vaikka asia on julkisuudessa saavuttanut laajempaa tietoisuutta vasta vuoden 1975 aikana. Piipunpolton osuus varusmiesten tupakoinnista on kuitenkin merkityksetön (Vertio

1979). Myös tieto yskästä pitkäaikaisen keuhkoputkentulehduksen oireena oli lisääntynyt, joskaan tämän tiedon yleisyys ei vieläkään ollut suuri. Tupakoivilla varusmiehillä on palvelukseen astuessaan takanaan keskimäärin kolmen vuoden säännöllinen tupakointi. Siitä huolimatta tupakkayskän merkitystä ei tunnettu. Myöskään vieroitusoireet eivät olleet tulleet tutuiksi: lopettamisyritysten määrä on 20-vuotiailla suhteellisen vähäinen. Tupakointiin liittyvän yskän korostaminen tuntuisi mielekkäältä, koska oire ilmenee varusmiesaikana usein fyysisen rasituksen yhteydessä.

Palvelusajan ensimmäisten viikkojen aikana tapahtui vähäisiä muutoksia tupakointitiedon määrässä. Tiedot lisääntyivät erityisesti piipunsavun vaarallisuuden ja keuhkoputkentulehduksen oireiston suhteen. Näiden muutoksien voidaan ainakin olettaa johtuvan annetusta koulutuksesta (Vertio 1977). Testin kokonaispistemäärät eivät kuitenkaan merkitsevästi muuttuneet mittauksen välisenä aikana (taulukko 2).

Varusmiehet katsoivat tupakan merkityksen eräiden sairauksien synnyssä ja kehityksessä olevan suuremman kuin koko miesväestö keskimäärin (taulukko 3). Palvelukseen astuessaan varusmiehet katsoivat syy-yhteyksien tulleen selvitettyiksi samaan tapaan kuin diplomi-insinöörit (Rimpelä ym 1976). 6-9 viikon palve-

luksen jälkeen käsitykset tupakoinnin ja eri sairauksien yhteyksistä olivat voimistuneet hie-
man lähes kaikilta osin. Kuitenkin en tiedä-vas-
tausten osuus oli toisessakin kyselyssä suuri
eräiden sairauksien kohdalla (virtsarakon syöpä
43 %, mahahaava 33 %). Samat sairaudet ovat
aikaisemmissakin tutkimuksissa (Kokko ym
1974) olleet vastaajille vieraampia kuin hengi-
tys- ja verenkiertoelimistön sairaudet.

Alle 30-vuotiaat miehet ovat nykyisin eniten
tupakoiva väestön osa Suomessa (Rimpelä
1978). Varusmiesten tiedot tupakoinnista ja
tupakan vaikutuksista ovat kuitenkin tyydyttä-
väällä tasolla. Heidän käsityksensä tupakoinnin
ja eräiden tautien syy-yhteyksissä ovat useam-
min tupakan merkitystä korostavia kuin aikuis-
väestön keskimäärin. Tupakkaa ja tupakointiin
liittyviä tietoja oli mahdollista koulutuksella
parantaa joidenkin erillisten tietojen osalta.
Palveluksen alussa annetun koulutuksen vaiku-
tukset heijastuivat parhaiten juuri käsityksissä
tupakoinnin ja eräiden sairauksien välisessä
syy-yhteydessä. Tupakkatiedon sisällössä tapah-
tui vähäisiä muutoksia. Muutoksen pysyvyy-
destä ei tässä tutkimuksessa saatu tietoja.
Myöskään näiden muutosten vaikutusta ilmi-
käyttäytymiseen ei voitu todeta (Vertio 1977).
Kun varusmiesten tiedot terveyteen liittyvistä
tupakan ja tupakoinnin haittavaikutuksista oli-
vat kohtuullisen hyvät, tulisi terveyskasvatuksen
keskittyä antamaan varusmiehille kyseisen elä-
mäntilanteen kannalta olennaisia tietoja tupa-
kasta ja sen vaikutuksista. Tällaisina on nähtävä
erityisesti tupakoinnin vaikutus fyysiseen suor-
ituskykyyn, hämäänäköön ja paleltumisalti-
tiuteen. Aikaisempien tutkimusten (Vertio
1979) mukaan on tupakoinnin lopettaminen
varusmiesaikana epätodennäköisempää kuin
ennen sitä. Tuntuu tarkoitusmukaiselta

kohdistaa terveyskasvatus tupakoinnin vähen-
tämiseksi nuoriin miehiin ennen varusmies-
palveluksen alkua, jolloin yhtenä perusteena
voisi olla varusmiespalveluksen helpompi suo-
rittaminen tupakoimattomana.

Tiivistelmä

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää va-
rusmiesten tietoja ja käsityksiä tupakoinnin
vaikutuksista ja syy-yhteyksistä eräiden sairauk-
sien syntyyn. Aineistona oli kahden Etelä-
Suomen joukko-osaston yhden saapumiserän
varusmiehiä (N=413). Aineisto on tarkemmin
kuvattu toisaalla (Vertio 1977). Tupakointi-
tietoa mitattiin 11:llä aikaisemmin testatulla
muuttujalla. Myös sairauksien ja tupakoinnin
syy-yhteyttä arvioitaessa käytetty mittari oli
aiemmin testattu. Kysymykset esitettiin aineis-
tolle kahdesti: 2 viikkoa ja 6–9 viikkoa palve-
luksen alkamisen jälkeen. Varusmiesten tiedot
tupakoinnista ja sen vaikutuksista olivat pysy-
neet lähes ennallaan verrattuna vuoden 1971
tiedon tasoon. Kuitenkin tieto piipunsavun
vaarallisuudesta sekä pitkäaikaisen keuhkoput-
kentulehduksen oireistosta oli lisääntynyt.
Palvelusajan alkuvaiheessa tiedot lisääntyivät
erityisesti mainittujen muuttujien kohdalla
todennäköisesti annetun koulutuksen takia.
Varusmiesten käsitykset tupakoinnin ja eräiden
sairauksien syy-yhteyksistä poikkesivat koko
miesväestön käsityksistä. Käsitykset tupakan
haitallisuudesta voimistuivat palveluksen alku-
vaiheessa. Koska yleiset tupakkaa koskevat tie-
dot ovat varusmiesten keskuudessa tyydyttävät,
tulee terveyskasvatus suunnata erityisesti pal-
velusajan ympäristön vaatimuksia vastaavaksi
ja se tulee aloittaa jo ennen palvelukseen astu-
mista.

Summary

Knowledge of tobacco and smoking among finnish recruits

by Harri Vertio

The purpose of the study was to describe
knowledge and beliefs concerning smoking and
tobacco among recruits of the Finnish Defence
Forces. The material consisted of 413 recruits,
who started their service in February 1975.
They were questioned twice, two and 6–9
weeks after the beginning of their military
service. 11 standardized questions were used.

Also their beliefs on the importance of smoking
as a cause of some diseases were asked.

The knowledge was fairly good in matters
concerning effects of smoking on health. On
the other hand, the significance of different
ways of smoking as means of changing these
effects was not sufficiently realized. During the
follow-up period there was a slight increase in
the knowledge of some particular details such
as the dangerousness of pipe smoke. However,
the results of the whole test were not better in
the second questionnaire than the first. Beliefs
of smoking as a cause of some diseases were

strengthened during the follow-up period. These changes could be due to the education in military service.

Health education of recruits should con-

centrate on immediate effects of smoking to one's health instead of relating smoking with different diseases.

Kirjallisuutta

- Holopainen S:* Sydäntautien riskitekijöihin liittyvän terveystietotestin kehittäminen. Laudaturtyö, Jyväskylän Yliopisto 1974.
- Horn D:* A model for the study of personal choice health behaviour. *Int J Hlth Educ.* 1976:19:89—98.
- Kannas L ja Rimpelä M:* Korkeakouluopiskelijoiden tupakointi. *Sos lääket Aikakl* 1977:14:190—198.
- Kannas L:* Peruskoululaisten tiedot tupakasta ja tupakoinnin terveyshaitoista. *Sos lääket Aikakl* 1978:15:313—334.
- Kokko S, Rimpelä M ja Vuori H:* Lääkärien käsityksiä tupakoinnin vaikutuksesta eräiden tautien syntyyn ja kehitykseen. *Suom Lääkl* 1974:29:2464—2459.
- Mikkonen M ja Mikkonen J:* Opsam — opintosaa- vutusten mittaus, Tammi, Helsinki 1971.
- Prunnila T, Rimpelä M ja Sievers K:* Tupakoinnin lopettamis- päätöksen toteuttaminen. *Sos lääket Aikakl* 1972:9: 147—154.
- Richards NDH:* Methods and effectiveness of health education. *Soc. Sci. & Med.* 1975:9:141—156.
- Rimpelä M, Kantanen M, Kokko S ja Vuori H:* Lääkärien terveyskäyttäytyminen, tutkimus lääkärien ja diplomi- insinöörien tupakoinnista, *Suom Lääkl* 1976:31:2639— 2648.
- Rimpelä M:* Aikuisväestön tupakointitavat Suomessa 1950—1970-luvuilla, Kansanterveystieteen julkaisuja n:o 40, Tampere 1978.
- Räsänen L ja Ahlström A:* Oppikoululaisten ravitsemus- tietoutteen vaikuttavista tekijöistä, *Kasvatus* 1972:5: 298—306.
- Suomen Gallup:* Käsitykset tupakoinnin haitoista vakiintu- neet ja tupakkapolitiikasta vahvistuneet. *Suom Lääkl* 1975:30:2802—2806.
- Tibblin G & Wilhelmson L:* Samband mellan rökvanor och kunskap om tobaksrökning, *Socialmed. Tidskr.* 1975:1: 10—14.
- Vertio H:* Lyhytaikaisen terveyskasvatusohjelman vai- kutukset varusmiesten tupakointiin. *Sos. lääket. Aikakl.* 1977:14:168—174.
- Vertio H:* Varusmiesten tupakointitottumukset, *Sot lääket Aikakl* 1979:54:10—20.

Lääkintöhallitus
00530 Helsinki 53

Sos.lääket. Aikak.l. 1980:17:176—180